

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ**
з дисципліни
“ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ”
(для спеціалістів)

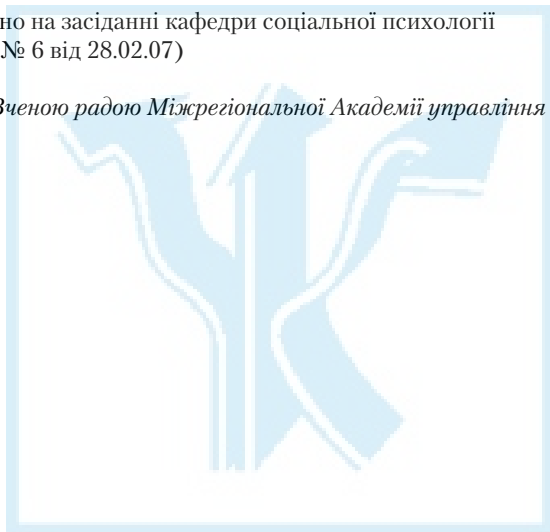
МАУП

Київ 2007

Підготовлено професором кафедри соціальної психології
О. Р. Охременко

Затверджено на засіданні кафедри соціальної психології
(протокол № 6 від 28.02.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Охременко О. Р. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Психологія девіантної поведінки” (для спеціалістів). — К.: МАУП, 2007. — 35 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, характеристику основних видів навчальної, навчально-наукової (пошуково-аналітичної і практичної) самостійної роботи студентів, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Уведення модульної системи організації навчального процесу сприяє скороченню аудиторного навантаження студентів і збільшенню обсягу самостійної роботи, що підвищує значущість поточного контролю знань студентів у тому числі з використанням письмових робіт, есе, рефератів, тестів тощо.

У цьому зв'язку одне з основних завдань сучасного навчального процесу – навчити студентів працювати самостійно. Виконання самостійних завдань допомагає студентам поетапно включитися спочатку в навчальну, а потім у наукову роботу, що сприяє формуванню творчих якостей і творчого ставлення до власної професії. Навчити вчитися означає розвинути схильність і потребу до самостійної творчості, повсякденної і планомірної роботи над підручниками, навчальними посібниками, періодичною літературою, активної участі в науковій роботі.

Самостійна робота студентів традиційно поділяється на два види: *аудиторну* – самостійну роботу, що забезпечує підготовку до точних аудиторних занять;

позааудиторну (кваліфікаційну та пошуково-аналітичну) – роботу, що включає практичне застосування здобутих знань, вмінь та навичок.

Обидва види самостійної роботи є формами звітності та контролю знань студентів. До того ж це творче осмислення відповідної наукової думки, літератури, засіб вивчення навчальних дисциплін, підвищення теоретичного і методичного рівнів професійних знань.

Пропоновані методичні рекомендації призначені для організації самостійної роботи студентів з курсу, що ознайомлюють із проблемами девіантної поведінки та механізмами її формування.

АУДИТОРНА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Мета самостійної аудиторної роботи – розглянути найважливіші та найскладніші питання курсу, а також перевірити засвоєння студентами матеріалу лекцій, підручників, посібників та підготуватися до аудиторних занять.

Підготовка до занять і активна участь у них допомагають студентам при розв'язанні низки освітніх завдань:

- розвинути здатність осмислення різних питань і проблем соціальних наук;

- закріпити і розширити здобуті теоретичні знання;
- сформувати навички самостійної роботи з першоджерелами і довідковою літературою;
- навчитися вести діалог, дискусію;
- сформувати вміння і навички використання знань як теоретичної і методичної бази для вивчення спеціальних дисциплін;
- сформувати потребу в удосконаленні знань за вибраним фахом.

Самостійна робота над матеріалом лекцій

Конспект лекцій. Слово “конспект” у перекладі з латинської означає “огляд”. Роль конспекту лекцій суто навчальна: у ньому фіксуються основні поняття та положення і в потрібний час відтворюють їх, наприклад при написанні реферату або підготовці до іспиту. Власне кажучи, його й складати слід як огляд, що містить основні положення лекції без другорядних деталей. Конспект індивідуалізований, тобто розрахований виключно на автора і тому може бути малозрозумілий для сторонніх. У будь-якому навчальному тексті міститься інформація двох видів: основна і допоміжна. Основна інформація має найзначніше значення для розкриття змісту теми або питання. До неї належать визначення наукових понять, формулювання законів, теоретичних принципів тощо. Призначення допоміжної інформації — допомогти студенту якнайкраще засвоїти пропонований матеріал.

Зміст конспектування полягає в опрацюванні основної інформації з метою її узагальнення і скорочення. Узагальнити інформацію означає подати її у найзагальнішій, схематичній формі: визначень, висновків, окремих заголовків, викладу основних результатів тощо.

На лекції студент повинен використовувати окремі фрази як опорні, що називаються ключовими. Ключові фрази мають основне значення навантаження. Основна інформація на лекції записується якнайповніше і становить опорний конспект. Допоміжна інформація як правило, опускається, за винятком випадків, коли студенту неповною мірою зрозумілі основні положення.

Основні вимоги до конспекту полягають у наочності записів і такому їх розміщенні, що сприяло б усвідомленню логічних зв'язків та ієрархії понять. Обсяг рукописного конспекту повинен становити чверть (25%) лекційних матеріалів і повністю відтворювати їх зміст. Конспект містить лекційну тему, план лекції, бібліографічні джерела

і власне конспект матеріалу з виокремленням основних положень та визначень.

Форма звітності: рукописний конспект лекційних матеріалів.

Конспект перевіряється та оцінюється за такими параметрами:

- якою мірою студент орієнтується в загальній композиції лекції (визначити основні положення);
- чи виділена логіко-значеннєва канва повідомлення;
- чи зрозуміла студенту система викладу інформації загалом, а також розвинення кожної окремої думки;
- чи виявлені ключові положення, тобто основні значеннєві віхи, на які “нанизаний” зміст;
- чи наявна інформація, що деталізує основні положення;
- чи достатньо лаконічно сформульована основна інформація та чи не перенесена вона в конспект цілком і дослівно.

Семінарське заняття

У традиційній моделі викладу семінар орієнтований на засвоєння (найчастіше на переказ) інформації, викладеної на лекції або прочитаної в підручниках. У моделі трансформованої вищої освіти семінар стає самостійною та основною формою організації навчального процесу. І це пов'язано не тільки зі зменшенням кількості лекцій, а й і зі специфікою соціального та гуманітарного знання, коли слід самостійно вивчити інформацію, а потім здійснити її проблемне обговорення в аудиторії: це і навчальний матеріал, і проблемні та аналітичні документи тощо.

Зокрема, студент повинен вивчити відповідний матеріал самостійно і бути підготовлений до його обговорення в аудиторії. Характер, способи організації і проведення семінару вибирає викладач залежно від змісту і специфіки курсу. Проте в будь-якому разі повинен використовуватися основний критерій ефективності семінару: включення в певній формі всіх студентів у творче обговорення проблемного поля. Над завданнями будь-якого семінару є розгляд найважливіших і найскладніших питань курсу і перевірка засвоєння студентами матеріалу лекцій та навчальних літературних джерел. У такий спосіб семінари сприяють підвищенню якості знань, формуванню навичок самостійної роботи, здійсненню з боку викладача поточного контролю знань студентів. Крім того, у завдання семінарського заняття входять:

- закріплення теоретичних знань, здобутих під час прослуховування лекційного матеріалу;

- ознайомлення з навчальними і науковими літературними джерелами;
- розвинення здатності осмислювати питання і проблеми курсу;
- закріплення і розширення знань з теоретичного курсу;
- формування навичок самостійної роботи з першоджерелами і довідковою літературою;
- формування умінь вести діалог, дискусію, обґрунтовувати власні позиції, прихильно ставитися до точки зору інших;
- формування навичок діалогічного і критичного мислення;
- розв'язування комбінованих завдань, тестів (кількісних і якісних).

Починаючи підготовку до семінарського заняття з конкретної теми, насамперед потрібно ознайомитися з його планом (за планами семінарських занять), а також з навчальною програмою з теми. Навчальна програма покликана якісно сформулювати короткий план відповіді, краще зорієнтуватися при опрацюванні питання, структурувати знання.

Пам'ятка студентам:

- почніть підготовку до семінарського заняття з повторення матеріалу за конспекту лекцій;
- вивчіть відповідний матеріал, поданий у навчальних посібниках (бажано не одного, а кількох навчальних посібників — порівняння сприяє засвоєнню матеріалу і структуруванню майбутнього виступу на семінарському занятті);
- для якнайґрунтовнішого вивчення питань семінарського заняття опрацюйте першоджерела і додаткову літературу;
- обов'язковий момент самостійної підготовки — робота зі словниками та іншою довідковою літературою. Вивчіть термінологію;
- складіть і запишіть плани відповідей на питання семінарського заняття;
- зверніться до викладача, якщо матеріал недостатньо зрозумілий;
- намагайтеся сформулювати і висловлюйте на заняттях власне ставлення до обговорюваних питань. При цьому пам'ятайте, що оцінюються не ваші переконання, а вміння їх обґрунтовувати (тобто знання, уміння і навички в галузі психології девіантної поведінки)

Повторення матеріалу лекцій при підготовці до семінарських занять означає процес відновлення в пам'яті здобутих знань. Важливою

формою повторення є систематизація знань після вивчення курсу, при цьому матеріал повторюється на вищому рівні, з нових позицій.

Завдання повторення до перших двох семінарських занять:

- заповнення прогалин у знаннях;
- активізація знань, необхідних для вивчення нового матеріалу;
- розвинення пам'яті й мислення;
- формування узагальнених знань.

Завдання повторення до третього семінарського заняття:

- встановлення співвідношення подібних понять, поглиблене вивчення положень, понять зі споріднених навчальних курсів;
- систематизація соціальних явищ.

Застосовуються такі форми повторення:

- робота з конспектом лекцій і матеріалом відповідної теми підручника;
- робота над навчальними та науковими літературними джерелами.

Підготовка доповідей до семінарських занять

До підготовки доповідей залучаються кілька студентів, між якими розподіляються окремі питання.

Перший крок підготовки доповіді — окреслити мету та завдання виступу, визначити коло питань за запропонованою темою. Другий крок — добір допоміжної інформації. Висвітлювані питання необхідно обґрунтовувати даними, отриманими на лекції, матеріалом підручника та рекомендованими публікаціями. При доборі інформації слід пам'ятати, що вона повинна бути обґрунтована та актуальна.

Отриману інформацію слід організувати в певні категорії, надати їй чіткості, визначити та сформулювати основні положення проблеми. Пропонується до найважливіших і найскладніших питань теми скласти конспекти доповідей. Конспектування додаткової літератури так само сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу.

Пам'ятка студентам:

- якщо вас представили аудиторії, подякуйте;
- чітко назвіть тему вашої доповіді та проблему;
- стисло поясніть, у який спосіб аналізуватимете проблему, на що насамперед звернете увагу;
- обмежте кількість аналізованих у доповіді питань

Студенти повинні готувати всі питання відповідного заняття і, крім того, знати визначення основних категорій та понять, необхідних для запам'ятовування до кожної семінарської теми.

Доповідь слід будувати з дотриманням таких вимог:

- теоретична обґрунтованість;
- спирання на фактичний матеріал;
- наведення переконливих прикладів, власне бачення проблеми.

Наступний крок — написання плану доповіді. Будь-який план містить:

- вступ;
- основний текст;
- висновки.

Вступ. Початок доповіді визначальний і повинен чітко та переконливо відтворювати причину та мету виступу, розкривати сутність теми, містити докази. Першочергове завдання доповідача на цьому етапі полягає у приверненні та утриманні уваги аудиторії. Для того щоб слухачі не відволікалися, вже з перших речень доповіді необхідно висловлюватися чітко, логічно та змістовно, уникаючи зайвого. Відповідно речення повинні бути короткі й стосуватися виключно суті питань; слід інтонаційно виокремлювати найважливіші місця і виявляти власне ставлення до предмета мовлення.

Основний текст. В основній частині викладається сутність проблеми, наводяться докази, пояснення, міркування.

Слід пояснювати кожний аспект проблеми, підібрати переконливі цифри, факти, цитати (проте кількість таких прикладів не повинна бути надто великою; кількість ілюстративного матеріалу не повинна поглинати зміст доповіді). Необхідно логічно поєднати частини доповіді. Усі питання висвітлюються збалансовано (при цьому не обов'язково кожному з них приділяти однакову кількість часу).

Надзвичайно важливо продумати невеликі приклади, які ілюструють повідомлення.

Висновки повинні узгоджуватися зі вступом і не випадати із загального стилю викладу.

Семінарське заняття 1

Тема: Соціально-психологічні аспекти девіантної поведінки

Питання:

1. Медична і біологічна модель девіантної поведінки.
2. Психологічна модель девіантної поведінки.

3. Соціальна модель девіантної поведінки.
4. Чинники девіантної поведінки особистості.

Література: основна [4; 5; 9–11; 17; 21; 22; 26; 30];
додаткова [7; 20–26; 28–30; 32; 34]

Семінарське заняття 2

Тема: Типи девіантної поведінки

Питання:

1. Зміст, види та чинники девіантної поведінки особистості.
2. Гендерно-вікові аспекти девіантної поведінки особистості.
3. Делінквентна (протиправна) і кримінальна (злочинна) поведінка.
4. Особливості адиктивної поведінки.

Література: основна [6; 7; 9; 11; 12; 14; 16; 23; 26; 30];
додаткова [1; 20; 22; 33; 41]

Семінарське заняття 3

Тема: Методи профілактики і корекції девіантних форм поведінки

Питання:

1. Профілактика відхилень у поведінці дитини як комплекс соціально-психологічних і педагогічних заходів.
2. Психологічні методи корекції девіантної поведінки.
3. Соціально-психологічна реабілітація особистості з девіантною поведінкою.
4. Особливості подання соціально-психологічної допомоги особам з адиктивною поведінкою.

Література: основна [1; 6; 7; 14; 19; 24; 26];
додаткова [2; 4–6; 10; 11; 13; 16; 20; 33; 34; 37–39; 41; 43; 44]

Проводиться у форматі презентації. Студенти поділяються на групи. Кожен член групи виступає протягом п'яти хвилин і оцінюється незалежно від інших, але від студентів очікується кооперативна робота як при підготовці виступу від групи, так і при його реалізації в аудиторії. Учасники презентації відповідальні за організацію дискусії на семінарі. Від слухачів очікується активна участь в обговоренні питань, а також аргументовані критичні оцінки.

Структура презентації:

- резюме основних ідей;
- виклад ключових положень і питань для обговорення на занятті;

- стисла характеристика методів підтвердження ключових положень;
- критичний аналіз поданих позицій.

Практичне заняття

Практичне заняття — це форма навчального заняття, згідно з якою організовується детальний розгляд окремих теоретичних положень курсу психології девіантної поведінки і формуються вміння та навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань. Практичні заняття проводяться після прослуховування і опрацювання лекцій, роботи на семінарських заняттях за темами медичних, психологічних і соціальних моделей девіантної поведінки. Практичні роботи проводяться за індивідуальними завданнями.

Практична робота організовується з метою поглибленого вивчення основних розділів курсу психології девіантної поведінки, вивчення сучасних методик проведення тестування, засвоєння навичок експериментального дослідження, принципів і методів моделювання, практичного застосування здобутих теоретичних знань.

Практичне заняття 1

Тема: Прогнозування девіантної поведінки у осіб з акцентуацією характеру

1. Тестування за тестом Леонарда — Смішка.
2. Опрацювання отриманих даних.
3. Побудова профілю особистості.
4. Виявлення проміжних і амальгамних типів акцентуацій*.

Література: основна [9];
додаткова [19; 28; 29]

До початку практичної роботи студентам видаються відповідні інструкції, які містять мету роботи, основні теоретичні положення, схему виконання роботи, тест, а також відповідні розрахунки за результатами вимірювань. Після виконання розрахунків студенти

---

* *Проміжні типи* — це поєднання, які обумовлені генетичними факторами і розвитком в ранньому дитинстві. До них відносяться поєднання лабільного з астеноневротичним і сенситивним; сенситивного з психастенічним та шизоїдним типами. *Амальгамні типи* — це типи, які формуються у більш пізній період розвитку завдяки нашаруванню рис одного типу на вже сформований інший тип. На гіпертимні риси нашаровуються істероїдний або нестійкий тип; на шизоїдний, істероїдний або лабільний тип — риси нестійкого типу.

оформлюють і захищають роботи і отримують оцінки. Захищають практичні роботи в період вивчення відповідного модуля згідно з навчально-методичною картою дисципліни.

У разі пропуску заняття (з будь-якої поважної причини) і невчасного його відпрацювання студенти не атестуються за відповідним модулем.

Питання для самоконтролю

1. Визначення поняття “соціальні норми”.
2. Як формуються соціальні норми при спілкуванні?
3. Як транслюються норми?
4. Наслідки порушення норм.
5. Специфічна ознака закону.
6. Визначення поняття “норми моралі”.
7. Яка поведінка називається нормативною?
8. Які групи відіграють особливо важливу роль у процесі соціального контролю?
9. Процеси соціального контролю.
10. Що таке девіація?
11. Що таке девіантність?
12. Розвиток девіантної поведінки з точки зору В. Франкла.
13. Основна ознака маргіналізації.
14. Які відхилення від норми Е. Лемерт назвав первинною девіацією?
15. Які відхилення називаються вторинними?
16. Стани соціально-психологічної адаптації.
17. Визначення поняття адаптації як процесу та стану.
18. Найважливіші чинники блокування потреб.
19. Яка поведінка пов’язана з порушенням основних законів суспільства і дає право легального застосування обґрунтованого примусу?
20. Поведінка, пов’язана з незначними (адміністративними) правопорушеннями.
21. Як згідно з Р. Мертоном соціальна структура спонукає до девіантної поведінки?
22. Визначення девіантної поведінки А. Коєном.
23. Теорія “ярликування”, і чинники, які відіграють основну роль у формуванні девіантної поведінки.
24. Поняття аномії за Е. Дюркгеймом.

25. Механізми формування адиктивної поведінки.
26. Причини виникнення девіантної поведінки в теорії конфлікту.
27. Стійкі типи нездорової поведінки.
28. Основний принцип психотерапевтичної техніки “когнітивно-поведінкової модифікації”.
29. Компоненти системи лікування від алкогольної та наркотичної залежності.
30. Соціологічна теорія самогубств Дюркгейма.
31. Психологічний сенс самогубств.
32. Типології самогубств.
33. Типи суїцидальної поведінки.
34. Загальні особливості суїцидальної поведінки.
35. Яку концепцію самогубств у 60-ті роки запропонував Моріс Фарбер?

ПОЗААУДИТОРНА САМОСТІЙНА РОБОТА

Цей вид самостійної роботи сприяє формуванню у студентів навичок аналітичної роботи та вміння практично реалізувати здобуті знання. Збільшення частки позааудиторної самостійної роботи супроводжується уведенням нових для студента форм контролю знань.

Контрольна робота

Мета виконання контрольної роботи – закріпити теоретичний матеріал і набути навичок практичного використання здобутих знань.

Перед виконанням контрольної роботи необхідно опрацювати відповідний матеріал з рекомендованих джерел та конспект лекцій. Обсяг контрольної роботи – до 20 сторінок. Вона повинна містити виклад питань з основних розділів курсу, наведених у методичних вказівках.

Контрольну роботу виконують на аркушах паперу формату А4 (210×297 мм), які брошурують. Титульна сторінка повинна містити назву контрольної роботи, дисципліни, курсу, шифр групи, прізвище, ім'я і по батькові виконавця. На другій сторінці наводять зміст роботи: вказують тему завдання та її пункти.

Кожний пункт викладають стисло, змістовно, відтворюючи сутність питання. Робота може містити схеми, рисунки, графіки. Наприкінці роботи наводять список використаної літератури, вказують дату

і особистий підпис. Для поміток рецензента на сторінках обов'язково залишають поля.

Після виконання контрольного завдання відповідно до навчально-методичної карти дисципліни викладач може проводити співбесіду зі студентом. Контрольну роботу студенти здають за модулями. Кожна робота розрахована на певний рівень знань. Самостійність виконання контрольної роботи забезпечується її багатоваріантністю.

Перевірка контрольної роботи і оцінювання її результатів охоплює аналіз роботи та типових помилок. Робота не зараховується:

- якщо не дано 60% правильних відповідей;
- у разі несвоєчасної здачі;
- якщо вона виконана недбало і написана нерозбірливо.

Незарахована контрольна робота повертається студенту разом із зауваженнями і виконується ним повторно. Повторно виконана робота подається рецензенту разом з незарахованою роботою. Якщо контрольна робота зарахована із зауваженнями рецензента, студент повинен урахувати їх.

Темати контрольних робіт

1. Психологічні основи девіантної поведінки особистості.
2. Зміст і види девіантної поведінки особистості.
3. Чинники девіантної поведінки особистості.
4. Гендерно-вікові аспекти девіантної поведінки особистості.
5. Психологічна діагностика особистості з девіаціями поведінки.
6. Психологічні основи профілактики і коригування девіантної поведінки особистості.
7. Поняття про девіантну поведінку.
8. Прояви девіантної поведінки особистості у сфері найзначущих соціальних відносин.
9. Види девіантної поведінки.
10. Делінквентна (протиправна) і кримінальна (злочинна) поведінка.
11. Адиктивна поведінка.
12. Характеристика суїцидальної поведінки.
13. Роль сім'ї у становленні та закріпленні девіантної поведінки особистості. Стилі сімейного виховання.
14. Підліткові та юнацькі угруповання з асоціальною та антисоціальною спрямованістю як чинник девіантної поведінки.

15. Індивідуально-психологічні чинники девіантної поведінки особистості в ранньому юнацькому віці.
16. Шкільна дезадаптація, відсутність навичок взаємодії із соціумом як передумови девіантної поведінки.
17. Вікові особливості становлення особистості підлітка та їх вплив на відхилення в поведінці.
18. Гендерні особливості девіантної поведінки особистості.
19. Гендерні стереотипи як чинники девіацій у поведінці особистості.
20. Принципи психологічної діагностики девіантної поведінки особистості.
21. Методи психологічної діагностики.
22. Профілактика відхилень у поведінці дитини як комплекс соціально-психологічних і педагогічних заходів. Психологічні методи коригування девіантної поведінки.
23. Соціально-психологічна реабілітація особистості з девіантною поведінкою. Особливості соціально-психологічної підтримки.
24. Особливості психологічного коригування адиктивної поведінки особистості.

Література: основна [1; 4; 6; 7; 9–11; 14; 17; 19; 24; 26; 30; 41];
додаткова [2; 4–6; 10; 11; 13; 16; 20; 33; 34; 37–39; 41; 43; 44]

Реферат

Реферат — це письмова робота обсягом до 18 друкованих сторінок, яку студент виконує тривалий період (від тижня до місяця). Реферат (від лат. *referrer* — доповідати, повідомляти) — це стислий короткий, точний виклад сутності питання, теми на основі однієї або кількох книг, монографій або інших першоджерел. Реферат включає основні фактичні зведення і висновки з розглядуваного питання. Крім стислого викладу опрацьованої літератури студент викладає аргументовану власну точку зору з розглядуваного питання. Теми рефератів пропонує викладач або студенти за узгодженням з викладачем.

У рефераті потрібно наводити аргументи, міркування, порівняння.

Пам'ятка студентам:

- визначте об'єкт і мету;
- виберіть відповідні літературні джерела;
- опрацюйте джерела (зробіть робочі стислі помітки відповідно до них);
- складіть план відповідно до встановленого обсягу реферату (пункти реферату розкриваються приблизно на однаковій кількості сторінок);
- оформіть вступ;
- наведіть основні висновки, узагальнення та рекомендації;
- під час усного виступу краще розповідати, а не читати реферат: для цього складіть розгорнутий план-конспект на 2–4 сторінки;
- добираючи мовні засоби для написання реферату, необхідно враховувати особливості наукового стилю мовлення;
- щоб реферат був змістовніший, використовуйте кілька джерел

Матеріал подається не так у розвитку, як у формі констатації або опису. Зміст літературних джерел викладається об'єктивно. Якщо в первинному документі основна думка сформульована недостатньо чітко, у рефераті вона повинна бути конкретизована і виокремлена. Функції реферату: інформативна (ознайомлювальна); пошукова; довідкова; сигнальна; індикативна; комунікативна.

Структура реферату. Титульна сторінка заповнюється за єдиною формою. На другій сторінці наводиться зміст, де зазначаються назви всіх розділів (пунктів плану) реферату і номери сторінок, з яких вони починаються. Після змісту наводиться вступ обсягом до двох сторінок. Основна частина реферату може складатися з однієї або кількох глав, які, у свою чергу, — з розділів. В основній частині надається осмислений і логічний виклад основних положень та ідей з літературних джерел з обов'язковим посиланням на першоджерела. Якщо цитується або використовується неординарна думка, ідея, висновок, наводиться фактичний та ілюстрований матеріал (таблиці, схеми, рисунки), так само обов'язково робиться посилання на першоджерела.

У висновку підбиваються підсумки з тексту основної частини, зазначаються результати виконаних завдань і якою мірою досягнуто цілей, сформульованих у вступі.

У списку використаної літератури вказуються використані для написання реферату літературні джерела. Список складається за правилами бібліографічного опису.

Робота над рефератом починається з пошуку джерел. Для цього необхідно знати, як працювати з енциклопедіями та енциклопедич-

ними словниками, систематичними та алфавітними каталогами бібліотек, а також як оформлюється список використаної літератури.

Залежно від результатів ознайомлювального читання вибирається подальший спосіб роботи з джерелом. Якщо для вирішення поставлених питань потрібно опрацювати окремі фрагменти тексту, використовується метод вибіркового читання. Вибрані фрагменти тексту (або весь текст, якщо він цілком стосується теми) потребують вдумливого, неквапливого читання з опрацюванням матеріалу. Таке читання передбачає виокремлення основного в тексті, основних аргументів та висновків. Особливу увагу слід приділити аргументації.

Необхідно також проаналізувати, які з тверджень автора джерела мають проблематичний, гіпотетичний характер, і виявити нерозв'язані питання. Підготовчий етап роботи завершується написанням конспектів, де фіксуються основні тези та аргументи. У тексті реферату розкривається його тема. Розрізняються тексти-констатації і тексти-міркування. Текст-констатація містить результати ознайомлення з предметом розглянутого питання і фіксує стійкі та безсумнівні судження. У текстах-міркуваннях одні думки впливають з інших, деякі ставляться під сумнів, піддаються оцінюванню з припущеннями.

Виклад матеріалу в тексті підпорядковується визначеному плану – розумовій схемі, що дає змогу контролювати порядок розміщення частин тексту.

Висновок містить стислий виклад отриманих результатів, що є відповіддю на основне питання реферату.

Особливості стилю реферату. Для написання реферату використовується науковий стиль. У цьому стилі інтелектуальне тло створюють такі конструкції: “предметом подальшого розгляду є...”; “зупинимося на аналізі...”; “ця діяльність може бути визначена як...”; “з іншого боку, слід зауважити, що...”; “це твердження припускає, що...”.

Критерії оцінювання реферату такі:

- знання і вміння на рівні вимог стандарту конкретної дисципліни (знання фактичного матеріалу, засвоєння загальних понять, ідей);
- характеристика реалізації мети і завдань дослідження (новизна і актуальність досліджуваних проблем, правильність формулювання мети, визначення завдань дослідження, правильність вибору методів розв'язання завдань і реалізації мети; відповідність висновків розв'язуванним питанням, окресленій меті, переконливість висновків);

- ступінь обґрунтованості аргументів і узагальнень (повнота, глибина, всебічність розкриття теми, логічність і послідовність викладу матеріалу, коректність аргументації і системи доказів, характер і вірогідність наведених прикладів, ілюстративного матеріалу, широта кругозору, наявність знань інтегрованого характеру, здатність до узагальнення);
- якість і цінність отриманих результатів (ступінь завершеності реферативного дослідження, спірність або однозначність висновків);
- використання літературних джерел.

Темі рефератів

1. Основні психологічні типи адиктивної особистості.
2. Загальна характеристика адиктивного процесу.
3. Етіологія адиктивності.
4. Особливості девіантного дозрівання.
5. Девіантність: основні клінічні, біологічні, психологічні та соціальні теорії.
6. Втечі з дому. Психологічний портрет потенційного утікача.
7. Поведінка гравця. Стиль життя гравця.
8. Зловживання алкоголем. Психологічний портрет алкоголіка.
9. Етапи наркотичної залежності. Психологічний портрет наркомана.
10. Ефекти емоційного стресу та інших психосоціальних чинників на зловживання їжею або відмову від неї.
11. Стимульно-реактивна теорія навчання та принципи обумовлювання в поведінковій терапії.

Література: основна [2; 7; 9; 11–18; 20–24; 26–32];
додаткова [1; 3; 6; 9; 14; 15; 20; 27; 35; 39]

Словник визначень

Словник визначень спрямований на розширення знань лекційного матеріалу та формування навичок тлумачення понять предметної галузі.

Приклад: Алатін. Програма Алатін пропонується дітям алкоголіків, зазвичай підліткам. Основою групових занять є 12 кроків і 12 традицій програми анонімних алкоголіків.

Завдання роботи: написання визначень основних понять, використаних у лекційних матеріалах. Форма звітності: список визначень

понять. З лекційних матеріалів слід вибрати 40–50 основних понять і навести їх визначення. Визначення можна формувати самостійно або брати зі словників і енциклопедій. У разі запозичення визначення необхідно навести бібліографічний опис джерела із зазначенням сторінки цитування (за винятком електронних видань).

Словник визначень можна подавати у друкованому або рукописному вигляді у формі таблиці з полями: номер, поняття, визначення, джерело. Таблицю поділяють за розділами лекційного курсу.

Ситуаційні завдання

Завдання: уважно прочитайте характеристики особистостей і визначте тип акцентуації та можливі форми девіантної поведінки. Запропонуйте напрями психокорекційної роботи.

- *Петро Ш., 16 років.* За будь-яку ціну намагається досягти успіху, співчуття, важко сприймає відсутність уваги до себе. Так, заняття спортом він пояснює бажанням бути першим, привернути до себе увагу. Схильний перебільшувати окремі свої риси, всіляко підкреслює “дорослу” обізнаність з окремих аспектів життя. Для підвищення власного авторитету серед однолітків намагається сформува-ти імідж “крутого хлопця”.

Насправді реакція емансипації виявлялася лише у вербальних висловах, реакція групування характеризувалася вередливими змінами настрою. У 14 років спостерігалися неадекватно сильні емоційні реакції у відповідь на індивідуально значущу ситуацію (перехід до його класу нового хлопця з лідерськими рисами). Афект розрядився агресією на оточення і бурхливою сценою, втечею з афектогенної ситуації (переведення до іншої школи).

- *Андрій Т., 15 років.* Слабко розвинений фізично. Характеризується вчителями як підвищено інертний, ригідний, схильний до розумової “жуйки”, пунктуальний та надмірно ретельний. Батьки характеризують сина як особу з розвиненим почуттям відповідальності, працьовиту, здатну виявити наполегливість. Схильний до сумнівів, нескінченної перевірки власної праці. В осінній і весінній періоди відчуває зростання почуття тривоги, страхів за стан здоров'я. Каже, що осінь та весна — несприятливі для нього сезони року. Побоюється незнайомих людей, нових реалій життя: “краще, щоб нічого не змінювалося”. Намагаючись позбавитися нав'язливих побоювань, схильний вірити у прикмети; у складних життєвих ситуаціях торкається

рукою амулету (його знаку зодіаку), оскільки вважає, що це “приносить удачу”.

- *Олексій Є.*, 13 років. Характеризується злостиво-подразливим настроєм, підвищеною збудливістю, слабким контролем над потягами та бажаннями. Періодично агресивність і злостивість зростають, стає важко або неможливо виконувати звичайні обов'язки, існувати у злагоді з оточенням. Такі ситуації Олексій пояснює неадекватно: власну поведінку розцінює як нормальну, а причини невдач та неприємностей шукає в оточенні та стані свого здоров'я. Схильний до крадіжок з метою придбання матеріальних цінностей. Крім того, хлопця приваблює ризик протиправної поведінки. Такі вікові реакції як “криза авторитету” і “сексуальна криза”, дістали крайніх проявів.

Скаржиться на безпідставні зміни настрою, “якусь тугу”, невмотивований потяг до зміни оточення, чим пояснює самовільні втечі з дому. Цей тип має низку загальних ознак, зокрема емоційну напруженість, нестриманість, гнівливість, конфліктність, агресивність.

- *Олена В.*, 15 років. З дитинства надміру акуратна, педантична, багато уваги приділяє власному здоров'ю. Періоди апатії, нудьги змінюються афективними розрядами, що характеризуються агресивністю, спрямованою на оточуючих, та відзначаються силою і тривалістю. Коло захоплень обмежується видами спорту. У групі прагне всіх підкорити, встановити власні порядки; деспотично ставиться до дівчат, які їй підкоряються. Робить це заради того, щоб “подивитись, як вони мучитимуться, немов смажитимуться на сковорідці”. Вважає себе завзятою поборницею “правди” і “справедливості”. Однак така соціабельність однобічна: підкреслено правильна в одному мікросередовищі (у школі), у сім'ї виявляє себелюбство, злобливість і жорстокість.

- *Зоя С.*, 17 років. Характеризується афективно забарвленими думками, характеризує себе як “дуже ревниву”. Ці переживання пов'язані з реальними проблемами з молодим чоловіком. Спочатку Зоя робила спроби активно встановити “істину”, “досягти зізнання у зраді”. Це призвело до ускладнення ситуації, зростання афективної напруженості. Афект образи почав займати провідну позицію.

- *Костянтин Л.*, 16 років. Вирізняється рухливістю, товариськістю, балакучістю, надмірною самостійністю, схильністю до пустощів. Полюбить перебувати в колі однолітків, часто ініціює різноманітні “пригоди”. Енергійний і заповзятливий, міміка жвава і енергійна, рухи швидкі та цілеспрямовані. Йому завжди і до всього є

діло, схильний до ризику і авантюр, але погано сприймає будь-який режим і дисципліну.

Гарний настрої гармонійно поєднується з прекрасним самопочуттям, високим життєвим тонусом, квітучим зовнішнім виглядом, завжди має добрий апетит, здоровий сон. Проте час від часу “сонячність” змінюється спалахами гніву, агресії, що спричинюється протидією з боку оточення, іноді приводом може стати усвідомлення надто явних власних помилок та невдач. Для нього нестерпні монотонність і одноманітність, погано сприймає батьківську опіку, нотації і повчання, бурхливо реагує на заборони і обмеження, навіть тікав з дому. Ініціативно і енергійно поєднуються з мінливістю і поверховістю інтересів, заповзятливість — з відсутністю цілеспрямованості, позитивні здібності — з недостатньою витримкою і легковажністю.

Схильний до алкоголізації і брехні, а прагнення вражень і контактів привело до асоціальної групи, де займає лідерське положення. Покарання з боку батьків не дають позитивного результату, лише посилюючи реакцію емансипації.

- *Аліса Р.*, 14 років. Легко впадає в екстаз від радісних подій та у відчай від сумних. Дві-три “добрих” доби змінюються кількома “поганими”. “Погані” дні характеризуються поганим настроєм, млявістю, занепадом сил або незадовільним самопочуттям. У межах одного періоду можливі короткі зміни настрою, спричинені певними звітками або подіями. Спостерігалася спроба самогубства через “нещасливе кохання”.

- *Еля М.*, 15 років. Характеризується частою та надмірно стрімкою зміною настрою з незначних приводів: найменша неприємність сприймається як трагедія, дружня посмішка викликає приплив енергії. Інфантильна, спостерігаються невротичні реакції. У дитинстві безперервно хворіла на застуду, ангіну, хронічну пневмонію, пієло-нефрит, холецистит.

- *Дмитро В.*, 17 років. Характеризується зниженням основного фону настрою, песимізмом, фіксацією на невдачах, “чорному” боці життя. Виражені “криза ідентичності” та “сексуальна криза”. Вживання алкоголю пояснює як своєрідний допінг, що “покращує настрої”.

- *Тетяна К.*, 13 років. Характеризується підвищеним рівнем тривожності, нерішучістю, сором’язливістю, підвищеною чутливістю, почуттям власної неповноцінності, страхом перед іспитами, перевірками. З дитинства боялася темряви, цуралася тварин, страшилася залишитися одна, не грала зі жвавими, галасливими дітьми, не лю-

била надмірно рухливих ігор, ризикованих витівок, уникала великих компаній, відчувала сором'язливість серед сторонніх.

Добре розвинена інтуїція. Надає перевагу двом близьким подругам, яким довіряє заповідні мрії і завжди готова допомогти. Покарання, навіть незначні, глузування сприймає надзвичайно болісно, афект розряджається агресією, спрямованою на себе, втечу з афектогенної ситуації.

- *Тамара І.*, 14 років. У 13 років вперше виявилися апатія та подразливість: з ранку відчувався занепад сил, “усе валилося з рук”. Те, що раніше давалося легко та просто, тепер вимагало неймовірних зусиль, спілкування втомлювало, уникала компанії друзів. Ця фаза змінилася фазою підвищеного настрою, ейфорії, здавалося, що все в житті просто, можливо. У цьому стані намагалася вступити до театральної студії, проте “провалилася”. Афект розрядився агресією, спрямованою на оточуючих, бурхливою сценою, розвинулася криза ідентичності.

- Усунення зі свідомості соціально неприйнятних нахилів, які все ж таки прориваються у свідомість і сприяють високому рівню тривожності та відчуттю дискомфорту.

“Его” відкидає існування ситуацій, які несуть тривогу, або замінює їх на неіснуючі.

Заміна неприйнятних тенденцій на прямо протилежні. Наприклад, перебільшення почуттів може бути трансформацією соціально неприпустимого почуття ненависті.

Повернення або на більш ранню стадію розвитку, або до примітивніших форм поведінки. Наприклад, смоктання пальців, надмірна сентиментальність, надання переваги “романтичному кохання”, ігнорування сексуальних відносин у дорослої людини.

Відокремлення афекту від інтелектуальної сфери. При цьому блокується зв'язок між поведінкою або процесом мислення і його емоцією.

Захист від об'єкта, який викликає страх, шляхом уподібнення цьому об'єкту. У широкому розумінні — це неусвідомлене дотримання зразків, ідеалів, що сприяє подоланню власної слабкості і почуття неповноцінності.

Спроба довести з метою самоствердження, що поведінка є раціональною і виправданою, а тому соціально схвалюваною. Це механізм пошуку переконливих доказів для недостатньо схвалюваних дій і бажань.

Приписування іншим власних моральних якостей і міркувань.

Включення у структуру “Я” зовнішніх цінностей і стандартів для того, щоб вони перестали сприйматись як загрозові.

Недопущення проникнення у свідомість неприємних і небезпечних думок.

Відмова від усвідомлення неприємних та небезпечних думок.

Попередження небезпечних прагнень шляхом підсилення установок і типів поведінки, які їм протистоять як “бар’єри”. Наприклад, людина може стати борцем з алкоголізмом, позаяк її батьки чи інший член сім’ї алкоголіки.

Спокута і завдяки цьому нейтралізація аморальних бажань і вчинків.

Приховування власних слабкостей і підкреслювання бажаних рис.

Відхилення переживань, спричинених неприємною ситуацією, або впорядкування несумісних установок за допомогою логічних маніпуляцій.

Стимування незадоволених бажань, які часто мають сексуальний характер, за допомогою іншої діяльності. Наприклад, агресивність може сублімуватись у спортивних іграх, еротизм — у дружбі, ексгібіціоналізм — у звичці носити яскравий одяг тощо.

Стимування незадоволених або недоступних бажань за допомогою їх реалізації з доступним або соціально схваленим об’єктом.

Прагнення завоювати симпатії інших людей і в такий спосіб підтримати почуття власної гідності, незважаючи на невдачі.

Заперечення, відмова в задоволенні, що може стосуватись їжі, сну, фізичних вправ, сексуального задоволення завдяки вірі в мету, ідею.

Нездатність відчувати ані свій, ані сторонній душевний біль або психалгію — нестерпний душевний біль, який виникає внаслідок фрустрації чи викривлення психічних потреб.

Зниження порогу чутливості, зняття душевного болю завдяки прийманню окремих хімічних речовин.

Зазначте механізми психологічного захисту, які покладено в основу утворення перелічених форм психічних реакцій.

- Людина сприймає соціально схвалену мету та засоби її досягнення.

Людина сприймає соціально схвалену мету, але відмовляється від традиційних засобів її досягнення.

Людина відмовляється від соціально схваленої мети і зберігає вірність соціально-схваленим досягненням.

Людина знаходить нову мету та нові засоби її досягнення і відкидає соціально схвалену мету та засоби її досягнення.

Прокоментуйте ці ситуації. Як Р. Мертон охарактеризував такі типи поведінки?

- Поведінка передається від одного покоління до іншого через субкультуру окремих груп. З цієї позиції зрозуміло, чому молодь, яка живе в районах з високим рівнем злочинності, набуває правопорушних форм поведінки. Мало того, коли нові мешканці поселяються в такому районі, їх діти так само навчаються правопорушним формам поведінки. Е. Сатерленд вважає, що люди стають правопорушниками тією мірою, якою вони входять в оточення, де така поведінка вважається нормальною.

Охарактеризуйте це положення. Як називається така соціальна модель?

- Група вітає сутички з поліцейськими, шкільною адміністрацією, муніципальними інспекторами та іншими агентами офіційних інституцій суспільства; високо оцінює здібності до фізичних бійок та вміння “приймати їх” а також вміння перехитрити та обдурити інших; цінує пошук гострих почуттів, ризик, гру з небезпекою; переконує в тому, що більшість життєвих подій неконтрольовані й залежать лише від випадку та фортуни; високо цінує самостійність та незалежність — потяг до свободи від будь-якого зовнішнього контролю та примусової влади.

Охарактеризуйте таку групу. Ззначте, який ризик розвитку кримінальної поведінки у членів такої групи.

- Людина відчуває безсилля, тобто нездатність контролювати події; відсутність сенсу життя, тобто незрозумілість, непрозорість соціальних відносин; вважає, що для досягнення цілей необхідно застосувати соціально неприйнятні засоби; усувається від прийнятних у суспільстві культурних цінностей, участь у соціальних діях сприймається як зовнішня необхідність; відчуває, що нею знехтували, вона не прийнята суспільством (об’єктивно в перебігу цього процесу спостерігається аутизація — зниження емоційного реагування; порушення комунікативного процесу, що призводить до стану перманентної фрустрованості, зростають напруженість, тривога, агресивність).

Спрогнозуйте наступний крок у соціальній поведінці такої людини.

- Люди, заярликовані як “алкоголіки” або “наркомани”, приховують ознаки, які викривають їх статус, потім об’єднуються у групи собі подібних і борються проти соціальної дискримінації.

Охарактеризуйте етапи цього процесу.

- Девіантна поведінка притаманна більшості суспільства. Особи, які входять у девіантну групу, не усвідомлюють свого стану й не відчують сорому та провини.

Продіагностуйте, чи можлива така ситуація.

- Чоловіку притаманні значний рівень тривоги, комплекс неповноцінності, незрілість особистості (егоцентризм або інфантильність), нездатність до тривалого напруження, низький рівень освіти, низька успішність у школі, ранній вступ у самостійне життя, початок трудової діяльності до 17 років. Він схильний до фантазування, тобто мислення за бажанням, як засобу захисту від реальності. Виховувався в конфліктній сім’ї з порушенням емоційних зв’язків між її членами. Спостерігається значна невротична залежність від матері та низька оцінка ролі батька в сімейному житті, у подружньому житті — жіноче домінування.

Отже, гіпертимний тип акцентуації характеру.

Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- Особа 23 років зі значним рівнем тривоги, низькою самооцінкою, порушенням сприйняття майбутнього, схильністю до фантазування. Пережила знехтування з боку батьків або близького оточення. Домінують пасивно залежні риси характеру. Основною метою діяльності стає переживання позитивних емоцій.

Зазначте, вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- Людина емоційно нестабільна з частими змінами настрою. У дитинстві виховувалася владною, авторитарною матір’ю, яка жорстко контролювала поведінку дитини. Остання поводитися пасивно, безініціативно. Роль батька в сім’ї ігнорувалася, принижувалася. Намагається компенсувати емоційний дефіцит психологічного відчуження в дитинстві, робить спроби перебороти почуття незадоволеності.

Зазначте вірогідність розвитку тієї чи іншої форми девіантної поведінки.

- Людина зі слабкою або нульовою внутрішньосімейною ідентифікацією у дитинстві була аутсайдером. Для неї характерні відсут-

ність критичності, неадекватна, ригідна самооцінка, невпевненість у собі, тривожно-помислові риси особистості, високий рівень навіюваності, підвищена схильність до комфортності, імпульсивність, розлади в цілеспрямованості, звуження інтересів.

Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- У людини в дитинстві спостерігався високий ступінь залежності від батьків в умовах знехтування, що генерувало високий рівень залежності, пасивну позицію, очікування допомоги ззовні. В умовах знехтування допомога або недостатня, або зовсім не подається, завдяки чому виникає впевненість в ізольованості свого існування. Ці позасвідомі переживання інтерпретуються людиною як страх смерті та втілюються в комплексі страху смерті. Руйнація цієї актуальної психологічної залежності — домінуючий мотив поведінки людини.

Спрогнозуйте можливі варіанти розвитку девіантної поведінки.

- У людини спостерігається зміна світосприймання, емоційні навантаження сприймаються як “останні удари долі”, судження, оцінки, прогнози забарвлені в чорні кольори. Будь-які спроби допомогти ззовні, знайти спільну мову сприймаються в душі власної песимістичної концепції.

Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- У людини спостерігаються високий рівень тривоги, внаслідок чого порушений сон, спостерігається надмірне збудження. Тривалість такої реакції — два тижні. Знижений інтелектуальний контроль над поведінкою, виникає почуття безпорадності, туги, надмірної подразливості, розвиваються агресія та аутоагресія.

Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- У юнака з неблагополучної родини, який у дитинстві пережив пригноблення, агресію, зростають агресивні тенденції. Ці агресивні установки є формою захисту, своєрідною адаптацією до життєвих негараздів. Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- Дівчина перебуває у пригніченому емоційному стані, скаржить на втрату інтересу до попередніх захоплень і занять, поринання в негативно зафарбовані переживання, почуття неповноцінності. Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

У особи виявляється афективна напруженість, ворожість до оточуючих, злостиво-тоскний стан, який зберігається тривалий час, поєднується з підвищеною конфліктністю.

Зазначте вірогідність розвитку певної форми девіантної поведінки.

- Людині притаманний негативний стан, зумовлений неможливістю задоволення актуальних потреб. Це стан розчарування, подразливості, частой зміни видів діяльності, зниження її ефективності; афективного та інтелектуального звуження свідомості. Це призводить до розвитку синдрому “тунельності” — різкого обмеження варіантів поведінки, у звичайних умовах доступних свідомості індивіда, магічного мислення, марновірства, забобонів.

Що це за стан? Як змінюється поведінка осіб з високим рівнем нейротизму та психотизму в цьому стані?

КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Оцінка ефективності виконання завдань самостійної роботи студентів:

- під час лекцій — контроль знань та вмінь, засвоєних у розрізі споріднених курсів;
- під час проведення практичних і семінарських занять — перевірка рівня підготовленості до виконання конкретної роботи;
- модульний контроль — оцінювання результатів навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або на окремих його етапах.

Критерій оцінки знань студентів: принципи оцінювання знань за модульно-рейтинговою системою

Розрахунок рейтингу з дисципліни “Психологія девіантної поведінки”

У робочому навчальному плані передбачено вивчення зазначеної дисципліни на IV курсі, у 8-му навчальному семестрі:

годин

лекції — 20,

семінарські заняття — 6,

практичні заняття — 2,

самостійна робота — 36,

заліковий час — 2.

що в сумі дорівнює двом кредитам ECTS.

Тривалість навчального семестру — 8 тижнів.

Відповідно до загальної кількості годин розрахунковий рейтинг з дисципліни $R_{\text{дис}} = 100$ балів. Наведена кількість умовних балів за навчальну роботу студента — 70% (коефіцієнт 0,7) загальної кількості умовних балів. Решта 30% (коефіцієнт 0,3) припадає на атестацію (залік, іспит).

Рейтинги з навчальної роботи $R_{\text{НР}}$ та атестації $R_{\text{АТ}}$ визначаємо за рекомендованими співвідношеннями:

$$R_{\text{НР}} = 0,70 \cdot 100 = 70 \text{ балів};$$

$$R_{\text{АТ}} = 0,30 \cdot 100 = 30 \text{ балів}.$$

Враховуючи обсяг та структуру програмного матеріалу дисципліни, ділимо його на три змістових модулі.

Розрахункову рейтингову оцінку з кожного змістового модуля визначаємо так: I модуль — 30 балів, II — 20 балів, III — 20 балів (загалом 70 балів).

Визначаємо мінімальну рейтингову оцінку з кожного змістового модуля:

$$R_{\text{ОМ}}^{(1)} = 0,50 \cdot 30 = 15 \text{ балів};$$

$$R_{\text{ОМ}}^{(2)} = 0,50 \cdot 20 = 10 \text{ балів};$$

$$R_{\text{ОМ}}^{(3)} = 0,50 \cdot 20 = 10 \text{ балів}.$$

Реальний рейтинг студента за модулями:

I — 30 балів;

II — 20 балів;

III — 20 балів,

що в сумі становить 70 балів.

Кожній формі самостійної роботи залежно від складності призначається максимальний бал так, щоб за підсумком виконання всіх контрольних заходів, що передбачаються під час вивчення модуля, максимальна кількість отриманих балів не перевищувала 100.

Для навчальної дисципліни “Психологія девіантної поведінки” кількість балів така:

Модуль I:

за конспект — до 3 балів,

за виконання реферату — до 5 балів,

за виступ на семінарському занятті — 1 бал,

за словник — до 2 балів,

за доповідь на семінарському занятті — до 3 балів.

Модуль II:

за конспект — до 2 балів,
виконання реферату — до 3 балів,
виступ на семінарському занятті — 1 бал,
словник — до 2 балів,
за доповідь на семінарському занятті — до 3 балів.

Модуль III:

за конспект — до 2 балів,
за реферат — до 3 балів,
за роботу на практичному занятті — до 5 балів,
за словник — до 2 балів.

Студент може підвищити свій рейтинг за позааудиторну самостійну роботу.

Рейтинг з позааудиторної самостійної роботи $R_{др}$ може досягати 12% рейтингу з дисципліни $R_{дис}$ (тобто 12 умовних балів). $R_{др}$ додається до $R_{пр}$.

Рейтинг штрафний $R_{штр}$ віднімається від $R_{пр}$ і може досягти 5% $R_{пр}$, (тобто 5 умовних балів). $R_{штр}$ визначається викладачем і вводиться за рішенням кафедри для студентів, які невчасно засвоїли матеріал модуля, не дотримувалися графіка роботи, пропустили заняття тощо.

Для допуску до атестації (заліку) студенту необхідно набрати з навчальної роботи не менше 50% умовних балів від рейтингу з навчальної роботи $R_{пр}$. Це означає, що загалом студенту необхідно виконати такий мінімум робіт:

- виконати всі заплановані види аудиторної роботи;
- уникнути штрафних санкцій.

Рейтинг з атестації $R_{ат}$ охоплює рейтинг з іспиту $R_{ісп}$ і визначається як кількість умовних балів, отриманих студентом на атестації з дисципліни за навчальним планом. Реальний рейтинг з дисципліни $R_{дис}$ визначається як сума балів, отриманих студентом за семестр з навчальної роботи $R_{пр}$ та атестації $R_{ат}$. Залік складається в кінці семестру.

Студенти, які протягом семестру набрали необхідну кількість умовних балів — не менше 60% розрахункового рейтингу з дисципліни (тобто 72 бали) — мають можливість:

- не складаючи заліку, отримати оцінку “зараховано” відповідно до набраної за семестр кількості умовних балів, переведених для іспиту в національну оцінку згідно з даними таблиці;
- скласти залік з метою підвищення рейтингу з дисципліни;
- у разі отримання на іспиті нижчої оцінки, ніж зарахована автоматично за студентом зберігається оцінка, отримана автоматом.

Рейтингові оцінки із змістових модулів

Термін навчання, тижнів	Номер змістового модуля	Навчальне навантаження, годин	Кредити ECTS	Рейтингова оцінка змістового модуля		
				мінімальна	розрахункова	реальна
1–4	1	25	1,0	15	30	
5–6	2	22	0,6	10	20	
7–8	3	17	0,4	10	20	
Разом	–	64	2,0	35	70	

Студенти, які протягом навчального семестру набрали кількість балів до 60% розрахункового рейтингу дисципліни $R_{\text{дис}}$ (тобто 72 бали), складають залік.

Студенти, які протягом навчального семестру набрали кількість балів до 50% від розрахункового рейтингу з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (менше мінімальної рейтингової оцінки, приведеної, тобто 35 бали), зобов'язані до початку екзаменаційної сесії збільшити її, а у протилежному разі вони не допускаються до заліку і мають академічну заборгованість.

Підсумкова оцінка за вивчення дисципліни повинна враховувати оцінки за кожний модуль і може бути отримана так:

- якщо всі модулі рівноцінні, підсумкова оцінка становитиме середню арифметичну оцінку за кожний модуль;
- якщо кредити нараховуються модулям залежно не тільки від часу, що потрібний для їх засвоєння, а й від складності модуля (тобто призначена кількість кредитів відбиває насамперед складність певного модуля), то підрахувати підсумкову оцінку можна за формулою

$$\text{ПО} = \frac{\sum_{i=1}^N O_i K_i}{\sum_{i=1}^N K_i}$$

де N – кількість модулів певної дисципліни; O_i – оцінка за певний модуль; K_i – кількість кредитів, призначених для вивчення певного модуля.

Студентам, які успішно засвоїли дисципліну, задовольнивши всі необхідні вимоги до атестації, **присвоюються кредити ECTS**, призначені для дисципліни навчальним планом. *Кредити записуються в журнал рейтингової оцінки знань студента.*

Зарахування модулів, включених в індивідуальний навчальний план, здійснюється за результатами певного виду контролю якості освіти студента (наприклад, колоквиум, розрахунково-графічна робота, контрольна робота) протягом навчального року без організації екзаменаційних сесій.

Контроль успішності студента здійснюється з використанням методів і засобів, встановлених навчальним закладом. Академічні успіхи студента визначаються за допомогою, використовуваної у вищому навчальному закладі системи оцінювання і відповідним способом реєструються з обов'язковим переведенням оцінок за національною шкалою та шкалою ECTS.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Основы специальной педагогики и психологии* / Н. М. Трофимова, С. П. Дуванова, Н. Б. Трофимова, Т. Ф. Пушкина. – СПб.: Питер, 2005. – 304 с.
2. *Охорона дитинства. Дитяче право: теорія, досвід, перспективи: Зб. наук. праць.* – Одеса: Юрид. літ-ра, 2001. – 252 с.
3. *Социальная работа: Учеб. пособие* / Под ред. В. И. Курбатова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 480 с.

4. *Соціологія: Учеб. посіб. /* Под ред. П. С. Емшина, Д. З. Мутагірова, Н. Г. Скворцова. — СПб.: Питер, 2004. — 400 с.
5. *Осіпова Н. П., Воднік В. Д., Клімова Н. П. Соціологія /* За ред. Н. П. Осипової — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.
6. *Бесєдін А. А. Дисфункціональна сім'я як чинник девіантної поведінки неповнолітніх: Автореф. дис. ... на здобуття наук. ступення канд. соціол. наук: 22.00.03 /* Нац. акад. внутр. справ України. — Х., 2002. — 20 с.
7. *Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій.* — К.: МАУП, 2006. — 88 с.
8. *Варій М. Й. Психологія: Навч. посіб.* — К.:ЦНЛ, 2007. — 288 с.
9. *Величко Т. Б. Психологічні проблеми девіантної поведінки молоді // Психологічні проблеми сучасної молоді.* — 2003. — Вип. 12. — С. 88–89.
10. *Виденев І. А. Психологія девіантного поведіння: Учеб. посіб.* — Харків: Ун-т внутр. дел, 1997. — 68 с.
11. *Гилінский Я. Девиантологія: соціологія преступності, наркотизма, проституції, самоубійств і других “отклонений”.* — СПб.: Юрид. центр прес, 2004. — 520 с.
12. *Гриценко В. В., Смотрова Т. Н. Ценностные ориентации и склонность к девиантному поведению: (на примере этнических мигрантов и коренных жителей Саратовской области) // Психол. журн.* — 2005. — № 6. — С. 44–58.
13. *Ильин Е. П. Мотивация и мотивы.* — СПб.: Питер, 2003. — 512 с.
14. *Калинина Л. Н. Преступность несовершеннолетних как вид девиантного поведения // Психол. пробл. сучасної молоді.* — 2003. — Вип. 12. — С. 85–87.
15. *Капська А. Й. Соціальна робота: Навч. посіб.* — К.: ЦНЛ, 2005. — 328 с.
16. *Касьянов В. В., Нечипуренко В. Н. Соціологія права.* — 2-е изд. — Ростов н/Д: Феникс, 2002. — 480 с.
17. *Клейберг Ю. А. Психологія девиантного поведіння: Учеб. посіб.* — М.: Сфера, Юрайт-М, 2001. — 160 с.
18. *Курбатов В. И. Социальная работа.* — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 160 с.
19. *Лаврентьева Е. А. Психологическая помощь подросткам с девиантным поведением // Психол. пробл. сучасної молоді.* — 2003. — Вип. 12. — С. 65–71.

20. *Лукашевич М. П., Туленков М. В.* Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. — 2-ге вид., виправ. допов. — К.: МАУП, 2004. — 344 с.
21. *Менделевич В. Д.* Клиническая и медицинская психология: Учеб. пособие. — 5-е изд. — М.: МЕДпресс-информ, 2005. — 432 с.
22. *Менделевич В. Д.* Клиническая и медицинская психология: Практик. руководство. — 4-е изд.— М.: МЕДпресс-информ, 2002. — 592 с.
23. *Мягков А. Ю.* Темпоральные характеристики самоубийств // Социс. — 2004. — № 3. — С. 83–92.
24. *Овчарова Р. В.* Практическая психология образования: Учеб. пособие. — М.: Академия, 2003. — 448 с.
25. *Овчарова Р. В.* Технологии практического психолога образования: Учеб. пособие. — М.: Юрайт-М, 2001. — 448 с.
26. *Парходько Г. Ю.* Психологічні проблеми девіантної поведінки // Психологічні проблеми сучасної молоді. — 2003. — Вип. 12. — С. 100–102.
27. *Примуш М. В.* Загальна соціологія: Навч. посіб. — К.: Професіонал, 2004. — 592 с.
28. *Пшеничний О. В., Романовська О. В.* Соціологія: Посібник. — К.: Паливода А. В., 2002. — 152 с.
29. *Пшеничний О. В., Романовська О. В.* Соціологія: Посібник. — 2-ге вид., доп. та переробл. — К.: Паливода А. В., 2005. — 172 с.
30. *Самыгин П. С.* Девиантное поведение молодежи. — Ростов н/Д: Феникс, 2006. — 440 с.
31. *Юрій М. Ф.* Соціологія: Підручник. — К.: Дакор, 2005. — 552 с.

Додаткова

1. *Дремов С. В., Уразаев А. М., Мамышева Н. Л.* Аддиктивное состояние человека: Учеб. пособие. — Томск: Изд-во Томск. гос. пед. ун-та, 2000. — 90 с.
2. *Андреев Н. А.* Асоциальное поведение несовершеннолетних. — Самара: Изд-во Самарск. юрид. ин-та Минюста России, 2001. — 154 с.
3. *Анисимов Л. Н.* Профилактика пьянства, алкоголизма и наркомании среди молодежи. — М., 1988.
4. *Психологическая диагностика и коррекция трудновоспитуемых детей и подростков: Учеб. пособие / А. Г. Антонова-Турченко и др.* — К., 1997. — 312 с.

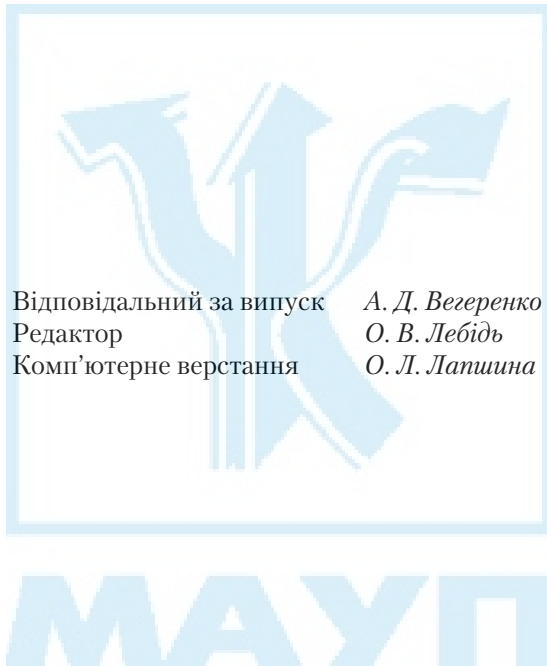

5. *Психокорекційні* техніки як засіб формування адекватного образу Я і саморегуляції неповнолітніх з поведінковими девіаціями / Н. М. Апетик та ін. — Чернівці: Рута, 2000. — 42 с.
6. *Беличева С. А.* Основы превентивной психологии. — М., 1994.
7. *Бобнева М. И.* Социальные нормы и регуляция поведения. — М., 1987.
8. *Божович Л. И.* Психология формирования личности. — М., 1995.
9. *Бойко И. Б.* Самоубийство и его предупреждение. — Рязань: РИФ “Стиль”, 1997.
10. *Боссарт А. Б.* Парадоксы возраста или воспитания? — М.: Просвещение, 1991. — 176 с.
11. *Брано Е. М.* Поймите своего ребенка: о детских страхах, конфликтах и других проблемах. — М.: Дрофа, 2002. — 224 с.
12. *Бэрон Р., Ричардсон Д.* Агрессия. — СПб.: Питер, 1999. — 352 с.
13. *Вайцман Н.* Реабилитационная педагогика. — М., 1996.
14. *Габiani А. А.* На краю пропасти: наркомания и наркоманы. — М.: Мысль, 1990.
15. *Габiani А. А.* Наркотизм вчера и сегодня. — Тбилиси, 1988.
16. *Глассер Й.* Школа без неудачников. — М.: Прогресс, 1991. — 184 с.
17. *Гарбузов В. И.* Практическая психотерапия. — СПб.: Сфера, 1994.
18. *Гольдштейн А.* Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам. — К.: Либідь, 2002. — 520 с.
19. *Диагностика педагогической запущенности учащихся* / Под ред. А. С. Белкина. — Свердловск, 1979. — 108 с.
20. *Дробинская А. О.* Школьные трудности “нестандартных” детей. — М.: Школа-Пресс, 2001. — 144 с.
21. *Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н.* Генетика, поведение, ответственность. — М., 1992.
22. *Зелинский А. Ф.* Криминальная психология. — К.: Юринком Интер, 1999. — 240 с.
23. *Зимбардо Ф.* Социальное влияние. — СПб.: Питер, 2000. — 448 с.
24. *Клейберг Ю. А.* Социальная работа и коррекция девиантного поведения подростков. — Кемерово: Кузбассвузиздат, 1996.
25. *Клейберг Ю. А.* Социальные нормы и отклонения. — 2-е изд., доп. — М.: Вита-Пресс, 1997.
26. *Коэн А.* Отклоняющееся поведение и контроль за ним // Американская социология: Перспективы, проблемы, методы: Сокр. пер. с фр. / Под ред. Г. В. Осипова. — М.: Прогресс, 1972.

27. *Лабиринты* одиночества: Пер. с англ. / Сост. и общ. ред. Н. Д. Покровского. — М.: Прогресс, 1993.
28. *Личко А. Е.* Психопатии и акцентуации характера у подростков. — М.: Медицина, 1983.
29. *Леонгард К.* Акцентуированные личности. — К.: Выща шк., 1981.
30. *Ломброзо Ч.* Преступление / Пер. Г. Н. Гордона. — СПб., 1990.
31. *Майерс Д.* Социальная психология: Пер. с англ. — СПб.: Питер, 1996.
32. *Мертон Р. К.* Социальная структура и аномия // СоцИС. — 1992. — № 3–4.
33. *Обучение и воспитание детей “группы риска”:* Хрестоматия / Сост. В. М. Астапов, Ю. В. Микадзе. — М., 1996.
34. *Оганесян М. Р.* Феномен “запятнанной репутации” у несовершеннолетних правонарушителей // СоцИС. — 1992. — № 8.
35. *Пирожков В. Ф.* Законы преступного мира молодежи (криминальная субкультура). — Тверь: ИПП “Приз”, 1994.
36. *Плахов В. Д.* Социальные нормы: Философские основания общей теории. — М.: Мысль, 1985.
37. *Плоткин М. М., Ширинский В. И.* Семейное неблагополучие как фактор девиантного поведения детей // Семья в России. — 1997. — № 2.
38. *Раттер М.* Помощь трудным детям: Пер. с англ. / Под. общ. ред. А. С. Спиваковской. — М.: Прогресс, 1987.
39. *Сементюк Л. М.* Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции. — М.; Воронеж: МОДЭК, 1996.
40. *Смелзер Н. Дж.* Девиация и социальный контроль // Социология: Учебник. — М., 1994. — Гл. 7.
41. *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество. — М.: Политиздат, 1987.
42. *Социальные отклонения.* — М.: Юридич. лит., 1996.
43. *Степанов В. Г.* Психология трудных школьников. — М., 1996.
44. *Хьелл Л., Зиглер Д.* Теории личности. — СПб.: Питер-Пресс, 1997.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Аудиторна самостійна робота студентів	3
Позааудиторна самостійна робота	12
Контроль самостійної роботи студентів	26
Список літератури.....	30

Зам. № ВКЦ-2966

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП